

Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma*

Violence Against Women in the Context of Moral Maturity: A Qualitative Study

Miray DUGAN**

Özet

Kadına yönelik şiddet dünya çapında hem bireysel hem de toplumsal açıdan sorun olmaya devam etmektedir. Bu konu özelinde ilgili kurum ve kuruluşlarca çeşitli önlemler alınmakta, hukuki yaptırımlar uygulanmakta ve çeşitli müdahale programları geliştirilmektedir. Bu araştırma kapsamında kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususunda şiddetin nedenlerinin anlaşılmasının önemli olduğu değerlendirilmiştir. Kadına yönelik şiddet, cinsiyet perspektifinde şekillenen iş bölümü, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, sosyal ve ekonomik durum gibi etmenleri ve bu etmenlerin sonuçlarını kapsamaktadır. Bu araştırma, kadına yönelik şiddet uygulayan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, ilgili müdürlükte denetimli serbestlik altında olan kişilerin suç bilgilerine bakılarak ve haklarında verilen mahkeme kararları okunarak belirlenmiştir. Araştırmada

* Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2021 yılında tamamlanan "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlaki Olgunluk ve Maneviyat" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar, Psikolog, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, miraydugan@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8871-0896>.

nitel araştırma yöntemine başvurulmuş ve veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda ise katılımcıların genel anlamda eğitim seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Çoğu katılımcının alkol ve uyuşturucu madde kullandıkları veya kullanım geçmişlerinin olduğu, şiddete maruz kaldıkları veya tanık oldukları, önemli bir kısmının ise suç geçmişinin olduğu, şiddet uyguladıkları kişilerin genellikle eşleri ve/veya eski eşleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların şiddet uygulama nedenleri yaşanan olay kapsamında ele alınmış, ahlaki olgunluk algıları incelenmiş, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk önleyici faktör olma durumu ortaya koyulmuş ve bu kapsamda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, Ahlaki Olgunluk, Şiddet, Aile İçi Şiddet.

Abstract

Violence against women continues to be a problem in the world for both individuals and society. In this regard, various measures are taken by the relevant institutions and organizations, legal sanctions are applied and various intervention programs are developed. Within the scope of this research, it has been evaluated that it is important to understand the causes of violence in terms of preventing violence against women. Violence against women covers factors such as; the field of occupation, access to education and health services, social and economic status, which are shaped in the gender perspective, and the consequences of these factors. This research has been conducted in the Antalya Probation Directorate under the Ministry of Justice Ministry Directorate General of Prisons and Detention Houses, with 30 males who have committed such acts of violence against women and are currently under probation. In this research, a qualitative research method has been used and data was gathered through the use of interviews. Descriptive analysis and content analysis techniques were used to analyze the obtained data. The findings were interpreted from a phenomenological perspective within the framework of the under-

standing tradition. As a consequence of this research, the following has been deduced; participants are usually undereducated, many participants used or abused alcohol or drugs, most of the participants have either witnessed violence or been exposed to it, significant portions of them have a criminal history, and lastly, they have committed violence against either their current partner or ex-partners. In addition, it has been discussed why participants used violence along with an investigation of their moral maturity perception. It is concluded that moral maturity aid in the prevention of violence against women and suggestions related to this have been made.

Keywords: Violence Against Women, Moral Maturity, Violence, Domestic Violence.

Extended Abstract

Violence against women, which affects not only women but also all individuals with its effects and consequences, is a social problem in which struggles are fought in the international context and in Turkey, (Çalışkan ve Çevik, 2018). Today, it is known that this dimension of increasing violence is usually practiced by men (Karal ve Aydemir, 2012). The perception and understanding of violence against women is associated with the values and culture of the society in which it is found (Yörük, 2010,). Social values and morality affect the thoughts and behaviors of the individual, but they constitute elements of social integrity (Kula, 2015). For this reason, moral maturity is thought to have an effect on controlling and preventing violent behaviors. The individual with moral maturity is expected to be a reliable, responsible, respectful, self-controlling, and empathetic citizen who follows the laws and rules (Şengün, 2018). Violence can be in the form of coercion, assault, physical and psychological suffering or torture. In this respect, violence is any act that causes the individual to suffer, physically or psychologically harms him or her (Yörük, 2010). Violence against women is defined as threatening, coercing or arbitrarily depriving women of freedom through a gender-based behavior, practice or such actions that occur in either the public or private life, which may cause or causes physical, psychological, sexual harm or suffering to women (KSGM, 2009). Moral maturity refers to the level of development

required for the individual or society to reasonably decide on right or wrong actions in line with the moral principles (Şengün, 2018). It is an indicator of moral maturity that the individual internalizes the values accepted by society, integrates them with his conscience, thus not engaging in thoughts and behaviors that are contrary to or contrary to the moral values (Eroğlu ve Karakuş, 2020,). Within the framework of moral behaviors, it is thought that moral maturity can be evaluated in a common denominator with the concepts of empathy, conscience, tolerance, forgiveness and apology.

In this qualitatively patterned research, the data were obtained through the semi-structured interview technique (Yıldırım ve Şimşek, 2018). In this context, apart from socio-demographic variables, “Have you ever witnessed violence from school, friends or the environment, especially family?,” “Has there ever been a case of violence or other crimes?,” “How did it happen?,” “What was the root cause of this behavior?,” “What does your conscience say to you when you look back? For example, I was right, deserved or regretful, I wish I hadn’t done it, or I’m leaving it to you, what do you say in conscience?”. In this research, a qualitative research method was used and interview techniques have been applied as data gathering techniques. Descriptive analysis and content analysis techniques were used to analyze the obtained data. The findings were interpreted with a phenomenological perspective within the framework of the understanding tradition.

Morality contains common values such as conscience, tolerance, respect, patience, forgiveness, apology and empathy. Each of these common values has a positive effect on shaping the attitudes, thoughts and behaviors of individuals. It can be said that the adoption of moral values contributes to the process of formation of moral maturity of individuals, but also helps to keep them away from bad habits such as alcohol and abuse. Thus, it is seen that moral maturity can be effective in preventing negative behaviors such as violence and aggression. Based on the research conducted in this context, moral maturity can be considered as a factor contributing to a positive change in the attitudes, thoughts and behaviors of individuals who commit violence and preventing violence against women. Due to the limited qualitative studies carried out with

moral maturity, it is thought that the study will make important contributions to the literature.

Within the framework of the research, the educational, substance use and criminal history status of the participants were examined. The degree of proximity of the participants to the victims was interpreted within the scope of the information in the literature. The participants' experience of violence and witnessing violence were examined and the cause of the violence has been interpreted. In addition, the components of moral maturity were interpreted within the scope of the literature. The components of moral maturity were also evaluated in a common denominator with the concepts of empathy, conscience, tolerance, forgiveness and apology.

Giriş

Ulusal ve uluslararası kapsamda ciddi bir sorun olarak yer alan etki ve neticeleri ile sadece kadınları değil tüm bireyleri etkileyen kadına yönelik şiddet, dünyada ve Türkiye'de mücadelelerinin verildiği toplumsal bir sorundur (Çalışkan ve Çevik, 2018). Günümüzde giderek artan şiddetin bu boyutunun genellikle erkekler tarafından uygulandığı bilinmektedir (Karal ve Aydemir, 2012). Kadına yönelik şiddeti algılama ve anlama, içinde bulunulan toplumun değerleri ve kültürü ile ilişkilendirilmektedir (Yörük, 2010). Toplumsal değerler ve ahlak bireyin düşünce ve davranışlarını etkilemekle birlikte toplumsal bütünselliğin unsurlarını oluşturmaktadırlar (Kula, 2015). Bireyin davranışı sosyal hayat içerisinde iyi - kötü, doğru-yanlış biçiminde değerlendirilebilmektedir. Bundan dolayı ahlak, bireyin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine sebep olduğu düşünülen huylar, manevi özellikler ve bunların tesiri ile meydana gelen iradeli davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki olgunluk ise, ahlaki gelişim süreci sonucunda kazanılan bir kişilik özelliğidir. Ahlaki olgunluk bireyin duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranışlarındaki mükemmellik düzeyini ifade etmektedir (Şengün, 2018). Kişinin toplum tarafından kabul görmüş olan değerleri içselleştirmesi, vicdanı ile bütünleşmesi böylelikle ahlaki olan değerlere aykırı veya ters düşen düşünce ve davranışlarda bulunmaması ahlaki olgunluğun göstergelerindedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda ahlaki olgunluğun önemli bir faktör olduğu düşünülen bu araştırma kapsamında veri toplama ve kullanma süre-

cine dair 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Literatür incelendiğinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk ekseninde yapılan çalışmaların ve şiddet uygulayan erkeklerle yapılan nitel araştırmaların sınırlı olmasından dolayı bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddetin Tanımlanması

Şiddet, bir kimseye karşı güç ve baskı uygulamak, ayrıca kişinin iradesi ve isteğinin dışında onu bir eyleme zorlamaktır. Şiddet zorlama, saldırı, bedensel ve psikolojik acı çektirme yahut işkence biçiminde olabilmektedir. Bu açıdan şiddet, bireyin acı çekmesine sebep olan, fiziksel ya da psikolojik yönden ona zarar veren her türlü eylemdir (Yörük, 2010). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddeti bireyin kendisine, bir başkasına, bir gruba ya da topluma kasıtlı olarak fiziksel güç uygulaması veya tehdit etmesi şeklinde tanımlamaktadır (Limnili ve Özçakar, 2017). Şiddet, tüm canlılar tarafından dolaylı ya da doğrudan uygulanabilmekte ya da şiddete maruz kalılabilmektedir. Diğer canlı türlerinden farklı olarak insan ise şiddete çeşitli manalar yüklemekte ve şiddeti inanç, gelenek görenek çerçevesinde tabu, ritüel veya suç olarak görebilmektedir. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde şiddet ve saldırgan davranışlar güncelliğini korumakta bu davranışlar ise çoğunlukla aile içinde ya da dışında kadına yönelik eylemler şeklinde meydana gelmektedir (Akyıldız, 2014).

Kadına yönelik şiddet kamusal alanda veya özel hayatta meydana gelen, kadınlara fiziksel, psikolojik, cinsel zarar ya da ıstırap veren yahut verebilecek olan cinsiyete dayalı bir davranış, uygulama ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma biçiminde tanımlanmaktadır (KSGM, 2009). DSÖ'nün tanımına göre kadına yönelik şiddet cinsiyete dayanan, kadını inciten, zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla neticelenme olasılığı bulunan toplum içerisinde ya da özel yaşantısında ona baskı uygulanması ve özgürlüğünün keyfi olarak kısıtlanmasına sebep olan her türlü davranıştır (Yanık vd., 2014). 2019 yılında yapılan Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırmasında, kadınların %64'ü ve erkeklerin ise %56'sı tarafından şiddeti bir sorun olarak birinci sıraya koydukları

rı tespit edilmiştir (<https://gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTC-KAA2019%20Son7.pdf>, Erişim tarihi: 09.02.2020). Gelişmiş ülkelerde kadına yönelik şiddet olaylarının görülme değer aralığının yaklaşık olarak %19 ile %45 olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise bu değer aralığının %30 ile %60 olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2019). Kadınlara şiddet uygulayan kişilerin çoğunlukla yakın ilişkide bulunduğu veya eskiden birlikte oldukları erkekler olduğu görülmektedir. DSÖ, dünya çapında kadınların %35'inin fiziksel ve cinsel şiddet görmekte olduğunu, bunların %30'unun partnerleri %7'sinin ise partneri olmayan kişiler tarafından uygulanmakta olduğunu belirtmektedir (Polat, 2016).

Ahlaki Olgunluk ve Bileşenlerinin Tanımlanması

Ahlaki olgunluk ahlaki açıdan yargı, duygu, düşünce, tutum ve davranış boyutlarıyla yetkin ve zirvede olma durumu biçimde tanımlanmaktadır (Lickona, 1991). Ahlaki olgunluğa sahip bireyin güvenilir, sorumlu, saygılı, kendini kontrol edebilen, empati yeteneği gelişmiş, kanunlara ve kurallara uyan bir vatandaş olması beklenmekte ve ahlaki olgunluğun şiddet davranışlarının kontrol altına alınması ve bu davranışların önlenmesi konusunda etkisinin olduğu değerlendirilmektedir (Şengün, 2018). Bu kapsamda ahlaki davranışlar çerçevesinde ahlaki olgunluğun empati, vicdan, hoşgörü, affetme ve özür dileme kavramları ile ortak bir paydada değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Empati hem ahlaki olgunluk hem de psikoloji çerçevesinde önemli bir kavram olarak literatürde yer almakla birlikte ahlaki olgunluk, ahlaki gelişim ve toplum psikolojine dair yapılan çalışmaların empati perspektifinde de ele alındığı görülmektedir (Ayten, 2013; Şengün, 2018; Tarhan, 2017). Empati, kişinin kendisini karşısındakinin konumunda, durumunda hayal etmesi, kendisinin yaşamış olduğu benzer tecrübeleri hatırlaması ile gerçekleşen bir süreç biçiminde ifade edilmektedir (Ayten, 2013). Empati sürecinin dört aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir. Birinci aşama, bireyin kendi duygularının farkında olması ve duygularını anlamasıdır. İkincisi, bireyin karşısındaki kişi ile iletişim kurmasıdır. Üçüncü aşama, bireyin kendini karşısındaki kişiler tarafından dinlendiğini ve anlaşıldığını hissetmesi ve dördüncü aşama, bireyin kendini izah veya ifade etmesidir.

Vicdan, Türkçe sözlükte kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve

kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan bir güç olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 21.10.2020). Bireyin ahlaki bilinci olarak değerlendirilen vicdan, bireyi ahlaki davranıştaki tutarsızlıklardan kurtarmakta ve dışarıdan herhangi bir kontrol olmadan da bireyin ahlaki davranmasını sağlamaktadır (Zengin ve İçöz, 2018). Ahlaki bilinç olarak da tanımlanan vicdan bireyin iyi ve kötü davranışları ayırt etmesine yardımcı olmaktadır (Şengün, 2018).

Hoşgörü başka insanların kendimizden farklı olan düşünme ve yaşam biçimlerini anlayışla karşılama ve kendi fikirlerimizi özgürce dile getirme olanağı biçiminde tanımlanabilir (Cevzici, 2017). Hoşgörü farklı görüşlere anlayış gösterme, saygı duyma, rahatsız olmama ve düşüncelerin karşılıklı bir biçimde tartışılarak ikna etme ya da anlaşmazlığı kabul etme durumlarından ayrılmama gibi tanımların yapıldığı ahlaki bir olgudur (Aslan, 2001). Affetme bireylerin haksızlığa uğradığını düşündükleri zamanda kendi istekleri ile öfke duymadan ve karşıt tepki geliştirmeden haksızlık yapan kişiye karşı gösterilen merhamet, koşulsuz değer ve ahlaki sevgiyi içinde barındıran yardımseverlik olarak tanımlanmaktadır. İntikam, affetmenin karşıtı olmakla beraber kişinin gördüğü zarar sonrası durumları eşitlemek adına kullanmış olduğu ilkel bir tepki ve dürtüsel cevap biçiminde tanımlanmaktadır. Affetme ya da affedici olma intikam ve kızgınlık düşüncelerinden uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Affetme sürecinde kişinin öfke, kızgınlık ve intikam alma duygularının yerini empati ve hoşgörü almaktadır. Bundan dolayı affetmenin bireyin kişisel anlamda olgunlaşmasına yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Ahlaki olgunluğa sahip kişiler ise sağduyulu olmakla birlikte düşünce ve davranışlarında uyum olan ve bunu içselleştiren kişilerdir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden gelmekte, şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket etmektedir. Affetme, içerdiği bu duygularla ahlaki bir özellik taşımakta olup ahlaki olgunluk ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018; Khirizad, 2016; Taysi, 2007).

Özür dileme durumunda hatalı davranışın ve bu davranış sonucunda oluşan bir mağduriyetin varlığı söz konusudur. Genellikle hatalı olan kişi ahlaki ilkeyi göz ardı etmeden yapmış olduğu hatalar için özür dilemektedir. Özür dileme davranışı kişinin hayatında ahlaki değer olarak var olmaktadır. Kişinin bu davranışı içselleştirdiği zaman tu-

tum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağı belirtilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek özür dilemek hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özrün ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir (Mücahit, 2019).

Araştırmanın Yöntemi

Nitel desene sahip bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle elde edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda sosyo-demografik değişkenler dışında “Aile başta olmak üzere daha önce okul, arkadaş veya çevreden şiddet gördünüz mü?”, “Daha önce şiddet veya başka suçlardan adliyeye yansıyan bir durum var mı?”, Olay nasıl gelişti?”, “Bu davranışta bulunmanızın temel sebebi neydi?”, “Geriye dönüp baktığınızda vicdanınız size ne diyor? Örneğin haklıydım, hak etti veya pişmanım keşke yapmasaydım ya da size bırakıyorum vicdanen ne diyorsunuz?” tarzında açık uçlu sorular sorulmuştur. Mülakat sürecinde katılımcıların ifadelerine göre yeni sorular üretilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır. Ahlaki olgunluk bağlamında kadına yönelik şiddet konusunu incelemek için nicel yöntemler tercih edilebilir. Nicel çalışmalar tutum ve davranışların yönünü ve şiddetini belirlemede işlevseldir. Ancak şiddet uygulayan bireyin iç dünyasında ne olup bittiğini, onun ahlak ile ilişkisinin mahiyetini ve ahlaki olgunluk düzeyini anlayabilmek için nitel araştırmaların daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmada, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kadına yönelik şiddet suçundan denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile mülakat yapılmıştır. Katılımcılar ilgili müdürlükte denetimli serbestlik altında olan kişilerin suç bilgilerine bakılarak ve mahkeme kararları okunarak belirlenmiştir. Bulgular kısmında ise katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli kalması için isimleri yer almamış numaralandırma yapılarak katılımcıların bilgi ve açıklamaları yer almıştır. Katılımcıların özellikleri çerçevesinde yaş, medeni hal, eğitim ve meslek durumu ve mağdura yakınlık dereceleri şu şekildedir:

- 25-30 yaş aralığında 4 (%13,33) kişi 31-40 yaş aralığında 8 (%26,67), kişi 41-50 yaş aralığında 16 (%53,33) kişi, 51-60 yaş aralığında 2 (%6,67) kişi araştırmaya katılmıştır. Şiddet uygulayanların 41-50 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir.

- Katılımcıların medeni durumları ile ilgili 20 kişinin (% 66,67) evli olduğu, 9 (%30) kişinin boşanmış olduğu ve 1 (%3,33) kişinin de evli olup ayrı yaşadığına dair bilgiler alınmıştır.

- Katılımcıların eğitim durumlarında ise 12 (%39,99) kişinin ilköğretim mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ortaokul eğitimini yarıda bıraktığı 2 (%6,66) kişinin ortaokul mezunu olduğunu, 3 (%9,99) kişinin lise eğitimini yarıda bıraktığı, 10 (%33,33) kişinin lise mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ön lisans mezunu olduğu ve 1 (%3,33) kişinin üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

- Katılımcıların hepsinin çeşitli iş kollarında aktif olarak çalıştıklarına dair bilgiler alınmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde katılımcılardan işçi, fırıncı, pazarlamacı, şoför, gazeteci, mimar, güvenlik görevlisi, otopark görevlisi, demirci, elektrikçi, işletmeci, çiftçi, memur, emekli, muhasebeci, esnaf oldukları yönünde bilgiler elde edilmiştir.

- Katılımcıların suç geçmişine ilişkin bilgiler alınmıştır. Bu çerçevede katılımcıların 25'inin (%83,33) suç geçmişinin olduğu 5 kişinin (%16,67) suç geçmişinin olmadığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların 5'nin (%16,67) sigara, alkol ya da uyuşturucu madde kullanımının olmadığı 25'nin (%83,33) ise en az bir madde kullanımının olduğuna dair bilgiler alınmıştır.

- Katılımcıların şiddet uygulamış oldukları mağdur kişilerin eski eşleri, evli oldukları kişiler, anneleri ve sevgilileri/arkadaşları oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılardan 20 (%66,67) kişi şu an evli olduğu eşine, 8 (%26,67) katılımcının eski eşine, 1 (%3,33) katılımcının annesine ve 1 (%3,33) katılımcının da sevgilisine/arkadaşına yönelik şiddet uyguladıkları görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Mülakat sorularının belirlenmesi aşamasında öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış ve yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Literatür taraması sonucunda ahlaki olgunluk özelinde yapılan çalışmalarda Şengün ve Kaya (2007) tarafından oluşturulan ahlaki olgunluk

ölçeğinin kullanıldığı tespit edilmiş ve ölçekte yer alan sorular incelenmiştir. 35 sorudan oluşan soru havuzundan 26 soru belirlenmiştir. Veri toplama ve kullanma sürecine yönelik 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra katılımcılar ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

İşlem

Mülakatın başında her bir katılımcıya araştırmaya dair bilgiler verilmiş ve araştırmaya katıldıklarına dair onam formu doldurulmuştur. Görüşmeler Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde işleyişe sorun açmayacak ve engel olmayacak bir şekilde bulunduğu bireysel görüşme odasında ortalama 40 dakika kadar sürmüştür. En az 25 dakika ve en fazla 1 saati bulan görüşmelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında bazı zamanlarda soruyu genişletmek için yan sorularda sorulmuştur. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından görüntü ve ses kaydı içeren cihazların kullanılmasının yasak olması belirtildiği için katılımcıların açıklamaları yazılı bir şekilde kaydedilmiştir. Tüm katılımcıların her soruya verdikleri yanıtlar tekrar tekrar okunarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Ailelerinde ya da Çevrelerinden Şiddet Görme, Şiddete Tanık Olma Durumuna Yönelik Bulgular

Katılımcıların daha önceden ailelerinden ve çevrelerinden şiddet görme durumlarına dair bilgiler alınmıştır. Aynı zamanda şiddete tanık olma durumları da yan soru olarak sorulmuş ve şiddet olayının yaşanmasına ilişkin detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Edinilen bilgiler sonucunda katılımcıların şiddet görme ve tanık olma durumlarının 3 farklı biçimde olduğu söylenilebilir.

Bunlardan birincisi şiddet görme ve şiddete tanık olmadır (K11, K15, K16, K17, K21, K22, K23). Katılımcılardan biri (K11) şiddet görme ve tanık olma durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çok tabi, çocukken annemden çok şiddet gördüm. Çok yaramaz bir çocuktum, durduramadığım için artık döverdi. Üvey babam annemi döverdi, üvey babamın da beni bir iki kez dövmüşlüğü vardı. Ev zaten şiddet ortamıydı.” Diğer bir katılımcı ise (K23) babasının annesine sürekli şiddet uyguladığını 13-14 yaşlarına kadar kendisine de babası tarafından şiddet

uygulandığını belirtmektedir. Burada hem katılımcıların kendilerinin şiddet yaşadığı hem de buldukları ortamda şiddete maruz kalma durumları söz konusudur.

İkincisi şiddet görmeme ancak şiddete tanık olmadır (K19, K27). Katılımcılardan biri (K19) tanık olduğu şiddet olayını şöyle ifade etmektedir: “Herhangi bir şiddet görmedim ama ben gençken babam anemi döverdi. Birkaç defa görmüşlüğüm oldu.” Yine diğer katılımcı da (K27) ailesinden ya da çevresinden şiddet görmediğini ancak babasının annesine şiddet uyguladığını, kendisinin bu durumlara tanık olduğunu belirttiği görülmektedir.

Üçüncüsü ise şiddet görmeme ve tanık olmamadır (K1, K2, K3, K4, K6, K9, K14). Katılımcılar ailelerinden ya da çevrelerinden şiddet görmediklerini ve böyle bir duruma tanık olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcının bu konudaki beyanı ise şöyledir: “Hayır şiddet görmedim, böyle bir durum yaşamadım, şahit de olmadım” (K1).

Kadına Yönelik Şiddet Olayının Gelişim Nedenine Yönelik Bulgular

Katılımcılar ve mağdurlar arasında yaşanan şiddet olayının yaşanmasında 5 farklı durumun olduğu görülmektedir.

Bunlardan ilki katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olmasıdır (K1, K7, K22, K30). Katılımcılardan biri (K22) alkol yüzünden yaşanan şiddet olayını şu şekilde nakletmektedir: “Alkollü geldim, kapıyı o çektik alkollüsün dedi, ben çektim, ama birbirimize gülüyoruz böyle akşamüstü saatleriydi. Aramızda bir şey yok, ben kapıyı bıraktım, kapıyı bırakır bırakmaz kapı suratına çarptı. Eyvah, dedik. Sonra hastaneye gittik. Orada alkol var mı dediler yok diyemiyorsun var. Sonra polis geldi.” Diğer bir katılımcı (K1) ise boşandığı eşi ile çocuklarının velayeti için arabanın içinde konuştukları sırada tartışmaya başladıklarını aralarında arbede yaşandığını kendisinin alkollü olduğunu polisin geleceği korkusu ile olay yerinden kaçtığını ifade etmektedir. Başka bir katılımcı ise olay günü hem uyuşturucu maddenin etkisinde olduğunu hem de alkolün etkisinde olduğunu ve olayın şu şekilde yaşandığını belirtmektedir (K7): “Olay günü hem madde hem doktorların verdiği ilaçlar hem de alkolün etkisindeydim. Annem yemek yapmış yemeği beğenmemişim ya ben yemeği fazla arayanda bir insan değilim zaten ne yaptığımı da hatırlamıyorum”. Burada katılımcıların yaşanan şiddet

olayında alkolün etkisinde olmalarını suçlarını hafifletmesi yönünde kullandıkları görülmektedir.

İkincisi mağdurların katılımcılara yönelik hakaretlerde bulunması ve katılımcıların öfkelerine hakim olamamalarıdır (K4, K8, K9, K19, K20, K21, K23 K28). Bir katılımcı yaşanan şiddet olayını şu şekilde ifade etmektedir: “Yaşanılan olay tamamen eski eşimin aileme ağır hakaretler etmesinden kaynaklı olan bir durum. Ben de o anda öfkeme hakim olamadım 2 tokat attım” (K20). Diğer bir katılımcı (K4) ise olay günü eşinin küfürlü ve ahlaksızca konuştuğunu bir erkeğe söylenmeyecek sözle söylediğini belirtmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere katılımcılar mağdurların bu şiddet olayında sorumlu olduklarını vurguladıkları görülmektedir. Katılımcılardan bir diğeri (K21) ise yaşanan şiddet olayını “Yurtdışında çalışıyorum ben normalde, geldiğim gün tartıştık. Ekonomik nedenlerden dolayı tartıştık. Eşim hakaret etti ve bende öfkelenim. Cep telefonu sigara falan fırlattım.” şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü üzere şiddet olayının temelinde yaşanan sorunlarla mücadele edilmediği, tartışmaların ve hakaretlerin olduğu bunun sonucunda ise şiddet olayının yaşandığını söylemek mümkündür.

Üçüncüsü katılımcıların ve mağdurların birbirlerini kıskanmasıdır (K11, K12, K14, K16, K24). Katılımcı eşi ile yaşadığı kıskançlık durumunu şu şekilde ifade etmektedir (K24): “Çevremi arkadaşlarımı bilmesine rağmen fazla kıskanç davranıyor. İş yerinde sürekli beni rahatsız ediyordu. Yapmadığım şeylerle beni itham edince deli oluyorum çok sinirleniyorum.” Bir başka katılımcı da mağduru kıskanmasını ve olayın yaşanmasını şöyle nakletmektedir: “Telefonda bir mesaj vardı, yanlış birisi eşime mesaj gönderiyor ben de o mesajı görünce parladım, eşimi kıskandım o yüzden oldu.” Mağdurların katılımcıları kıskanması ya da katılımcıların mağdurları kıskanması sebebi ile tartışmaların yaşandığını ve sonucunda olayların şiddet boyutuna geldiği görülmektedir.

Dördüncüsü katılımcılar ve mağdurların aileleri arasındaki tartışmalar (K6, K17). Katılımcılar ailelerinin tartışmaları sonucunda mağdur ile aralarında tartışmaların olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı (K17) “Benim annem ile onun annesi kavga etti. Ondan sonra benim hanım bana bağırmağa başladı. Ben hanıma kızdım bağırarak çağırdık birbirimize o arada babası geldi, eşimi aldı gitti.” şeklinde beyanda bulunduğu görülmektedir.

Beşincisi katılımcıların isteklerinin mağdurlar tarafından yapılmamasıdır (K3, K27). Katılımcılar isteklerinin eşleri tarafından karşılanmadığını ve sonrasında şiddet olaylarının yaşandığını ifade etmektedirler. Katılımcılardan biri (K27) olayı şöyle anlatmaktadır: “Ben sandık başında görevliydim, akşamdan elbiselerimi ütülemesini söylemiştim, o da ütülememiş, yapmamış. Ondan dolayı farklı bir şey oldu, böyle bir olay yaşandı”. Diğer bir katılımcı da (K3) rahatsızlığından dolayı eşine dizini ovması gerektiğini söylemesinin ardından eşinin defalarca doktora git demesi üzerine şiddet olayının yaşandığını dile getirmektedir.

Katılımcıların Vicdan ve Pişmanlık Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların şiddet olayı özelinde vicdan ve pişmanlık durumlarının 4 farklı şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisi şiddet olayından duyulan pişmanlıktır (K1, K3, K7, K10, K11, K14, K16, K21, K22, K23, K25, K27, K28, K30). Katılımcılardan biri (K25) pişmanlığını şöyle ifade etmektedir: “Bu olayın yaşanmasından dolayı aşırı pişmanım, keşke o güne geri dönebilsem her şeyi değiştiririm.” Yine başka bir katılımcının da (K28) pişmanlığını şu şekilde ifade ettiği görülmektedir: “Keşke eşime böyle bir şey yapmasaydım diyorum. 5-6 ay atlatamadım bu durumu kendisine yönelik elini öpmüşümdür özür dilemişimdir binlerce kez, hani biliyorsun sen beni ben öyle bir adam değilim diye anlatmaya çalıştım kendimi”. Bir başka katılımcı (K1) pişmanlığını dile getirmekle birlikte şiddet olayı sonrası eşinin şikayetçi olmadığını, komşuların şikayet ettiğini ve sonrasında ceza aldığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K14) şiddet olayı sonrası cezaevine girmesinden dolayı pişman olduğunu başına ilk defa böyle bir durum geldiğini ifade etmektedir. Bu katılımcıların yaşanan bu olay ve sonuçları sebebi ile pişman oldukları görülmektedir. İkincisi başka durumlar karşısında duyulan pişmanlıktır (K2, K8). Katılımcılardan biri (K2) mağduru dövmediği için pişmanlığını şöyle nakletmektedir: “Darp etmedim dövmedim o hadsizliğine saygısızlığına karşı keşke dövseydim. Bunu hak etmişti çünkü 80 yaşındaki kadına karşı saygısızlık yaptı. Dövmemiş vaziyette ceza aldım. Dövüp de almam beni vicdanen rahat tutabilirdi”. Diğer bir katılımcı da (K8) evlilikle ilgili pişmanlığının olduğunu ifade etmektedir. Üçüncüsü pişmanlığın olmamasıdır (K4, K5, K6, K13, K17, K19, K29). Katılımcılardan biri (K4) “Durup dururken kimse kimseyi dövmez. Olay esnasında ağır konuşmaları vardı. O yüzden pişman de-

ğilim” şeklinde pişman olmama durumunu ifade etmektedir. Başka bir katılımcının (K5) bu konudaki ifadesi şöyledir: “Ben eşime şiddet uygulamadım. Kendisi alkol aldığı için bambaşka bir insan oluyor kendini sağ sola çarpıyor, benim yaptığımı zannediyor polis çağırıyor. Ben bir şey yapmadığım için vicdanım rahat pişman değilim.” Diğer bir katılımcı da (K19) yaşanan olayda kendisinin bir hatası olmamasından dolayı pişman olmadığını nakletmektedir.

Katılımcıların Hatalı Olduklarında Özür Dileme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların hatalı olduklarında özür dileme durumlarının 4 biçimde olduğu tespit edilmiştir. Bunlarda ilki olay özelinde özür dilemedir (K7, K10, K22, K28). Bir katılımcı (K28) yaşanan olay özelinde eşinden binlerce kez özür dilediğini vurgulamaktadır. Diğer bir katılımcı da olay sonrasında eşinden özür dilediğini bir dakika bile yanından ayrılmadığını belirtmektedir. Katılımcıların olay sonrasında hatalı olduklarını fark ettikleri ve bu bilinçle özür diledikleri görülmektedir. İkincisi olay özelinde özür dilememedir (K6, K23, K27). Bu katılımcılar olay özelinde özür dilemediklerini açıkça beyan etmektedirler. Yaşanan olaydan dolayı pişman olduklarını ve her ne kadar hatalı olduklarında özür dileyebileceklerini ifade etmiş olsalar da olay sonrasında özür dilemediklerini belirtmektedirler. Üçüncüsü gönül almaya çalışmadır (K4, K16). Katılımcılardan biri (K16) bu durumu şöyle nakletmektedir: “Bir şeyler yapmaya çalışırım, sevindirecek, mutlu edecek o da bir nevi özür gibi oluyor. Kendimin hatalı olduğunu biliyorum ama karşıdakine bunu ifade edemiyorum onun yerine onun seveceği şeyler yapıp gönlünü almaya çalışıyorum.” Diğer katılımcı da “böyle bir durum karşısında gönül almaya çalışırım” şeklinde beyanda bulunduğu görülmektedir. Burada katılımcıların özür dileme söylemi yerine geçebilecek davranışlarda bulunduğu hatalı durumlarını telafi etmeye çalıştıkları ancak olay sonrasında böyle bir davranışta bulunmadıkları söylenilebilir. Dördüncüsü hatalı olduklarında özür dilemedir (K1, K3, K5, K11, K14, K15, K18, K19). Katılımcılardan biri (K11) özür dileme durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Tabi. 100 kere de dilerim 1000 kere de yeter ki hatalı olduğumun farkında olabileyim”. Başka bir katılımcı (K18) ise “Ben hatalysam özürümü kesinlikle dilerim. Özür dilemek bir erdemdir. Kimse suçunu kabullenemez.” Diğer bir katılımcının da (K5) hatalı olduğunda çok hassas davrandığını, özür dilediğini ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların olay özelinde özür dilemediğini ancak ha-

talı olduklarında özür dilediklerini belirtmeleri dolayısıyla ikinci maddeden ayrılmaktadır.

Katılımcıların Kendilerine Yapılan Kötülük Karşısındaki İntikam Alma Tutumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların intikam alma tutumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir. Bunlardan ilki Allah'a havale etmedir (K4; K12; K15; K17; K19; K29). Katılımcılardan biri (K12) bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Hayır, asla. Zamana bırakırım Allah'a havale ederim, kötü söz bile döner dolaşır sahibini bulur buna inanırım. Bu hayatta ne ekersen onu biçersin". Yine başka bir katılımcıda intikam almayacağını, kendi yoluna bakacağını, olan olayları Allah'a havale edeceğini nakletmektedir. Katılımcıların burada yapılan kötülüklerin yüce bir güç tarafından karşılığı olduğunu dile getirdiği görülmektedir. İkincisi kin tutmamadır (K1; K8; K21; K30). Bir katılımcı (K8) kindar bir yapısı olmadığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K21) ise kendisine yapılan kötülüğü üç gün içinde unuttuğunu, kin tutmadığını, kinci bir yapısı olmadığını ifade etmektedir. Burada katılımcıların beyanlarından kişilik yapı özelliklerini vurguladıkları söylenebilir. Üçüncüsü ise olayın peşine bırakmama ve kinci olmadır (K2; K5; K6; K7; K10; K11; K14; K18; K23; K24; K27). Bir katılımcı (K10) olayın üzerinden 300 sene dahi geçmiş olsa bile bunun peşine düşeceğini kinci biri olduğunu hatta Allah'ın kendisini öyle yarattığını beyan etmiştir. Kişinin burada kendi karakterini nitelediğini, bunun değiştirilemez bir özellik olduğunu belirttiği görülmektedir. Hayatta namus gibi önemli konuların olduğunu vurgulayan başka bir katılımcı (K7) böyle bir durum söz konusu olduğunda olayın peşini bırakmayacağını ifade etmektedir.

Katılımcıların Kendilerine Karşı Saygısızlık Yapıldığında Aynı Şekilde Davranma Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların kendilerine karşı saygısızlık yapıldığındaki davranışlarının 3 farklı biçimde olduğu görülmektedir. İlki muhatap olma ve uzaklaşmadır (K3; K13; K14; K19; K20; K26). Katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir: "Hayır, çeker giderim. Ufacık bir şeyden kavga büyür ölüme kadar gider, ne gerek var...". Başka bir katılımcı da (K3) bulunduğu yerden gideceğini, kendisinin sakin biri olduğunu belirtmektedir. İkincisi aynı şekilde davranmadır (K1; K6; K11; K21; K28). Bir katılımcı (K11) karşısındaki kişinin verdiği kadarını kendisinden alacağını nakletmektedir. Diğer bir katılımcı (K28) Karşısındaki kişi-

nin durumunu anlaması için aynı şekilde davrandığını ifade etmektedir. Üçüncüsü ise karşısındakini uyarımadır (K7; K9; K10; K15; K16; K17; K18; K23; K27; K29; K30). Uyarıda bulunacağını ifade eden katılımcı (K18) uyarılarını yineleyebileceğini eğer bir karşılık göremezse sabredeceğini nakletmektedir. Yine başka bir katılımcı (K27) uyarıda bulunacağını durum değişmezse aynı şekilde devam ederse üzerine çok düşmeyeceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda uyaracağını belirten diğer katılımcı (K30) küfre dayanamadığını ancak yine de kibarca uyarıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Katılımcıların Empati Becerilerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulguların 3 farklı şekilde olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki halden anlamadır (K1; K5; K13; K19; K22; K25; K26; K27; K29; K30). Aynı durumda kendisinin de olabileceğini ifade eden katılımcı (K5) genel olarak halden anlamaya çalıştığını belirtmektedir. Bir katılımcının beyanı ise şöyledir: “İnsan halinden anlamaya çalışırım. Eşimle yaşadığım olaydan sonra hastaneden çıkınca çok üzüldüm. Biz kaç senelik hayat arkadaşınız o böyle oldu diye çok üzüldüm”. Katılımcıların yaşadıkları olayların sonucunda karşı tarafı anlamaya çalıştıkları ancak olay esnasında tepkilerinin anlık olduğu söylenilebilir. İkincisi çokça empati kurmadır (K2; K7; K8; K11; K20; K23). Katılımcılardan birinin (K11) bu durumu şöyle ifade ettiği görülmektedir: “Kesinlikle hem de çok fazla empati yaparım. Eşimle boşanma süreci ve sonrasında onun durumunu anlayıp ona oldukça hak verdim.” Diğer bir katılımcı da (K20) çokça empati yaptığını, eşinin çok ciddi problemlerinin olduğunu ancak onu hoş karşıladığını bunun eşini mutlu ettiğini nakletmektedir. Üçüncüsü kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmamadır (K6; K9; K12; K14; K15; K16; K17; K21; K24; K28). Bir katılımcının (K12) bu konudaki beyanı şöyledir: “Asla yapmam. Onun hayatı ayrıdır, benim hayatım ayrıdır. Onun yaşadıklarını ben yaşamıyorum, duygusunu yaşamadığım bir şeyi anlayamam...” Bir katılımcıda (K14) olay günü eşini anlamaya çalışmadığını fevri davrandığını söylemektedir.

Katılımcıların Başkalarının Haklarına Karşı Saygı Gösterme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların başkalarının haklarına saygı gösterme durumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir. Birincisi saygı karşılıklıdır

(K1; K2; K4; K12; K15; K20; K23; K24; K28). Saygının insanlığın temel kavramı olduğunu vurgulayan bir katılımcı (K1) saygının karşılıklı olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir katılımcı da (K2) kendisinin de saygı görmek istediğini doğal olarak saygı gösterdiğini belirtmektedir. Yine bir başka katılımcı da (K23) kişinin saygı görmek istediği zaman saygı göstermesi gerektiğini nakletmektedir. Burada katılımcıların karşılık beklentisi içerisinde saygı gösterdiklerini söyleyebiliriz. İkincisi anlayış göstermeye çalışmadır (K6; K7; K9). Bir katılımcı (K7) duyarlı olduğunu anlayış göstermeye çalıştığını beyan etmektedir. Diğer bir katılımcıda (K9) hak yememeye çalıştığını ve anlayış gösterdiğini ifade etmektedir. Üçüncüsü herkesin saygıyı hak etmesidir (K11; K16; K19; K21; K25; K26; K27; K30). Katılımcılardan birinin (K27) beyanı şöyledir: “Nasıl anlatayım. Her insana saygı göstermek gerekir, her insan saygıyı hak eder, eşime de aynı şekilde saygı gösteririm. Eşim de uyumlu bir insandır...” Diğer bir katılımcı da (K30) bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Herkes saygıyı hak eder. Ben eşimden örnek gösteriyim eşim bir bayan onun da doğal hakları var. Gezmeye tozmaya sadece evde kalmaya değil ben altına arabasını vermişim geziyor, çocukları da gezdiriyor”.

Tartışma

Bu araştırma kapsamında katılımcı bilgilerinden kadına yönelik şiddetin yoğun olarak eğitim düzeyi düşük erkekler tarafından uygulandığı ancak her eğitim düzeyinden erkeğin de şiddet uyguladığı görülmektedir. Literatürde kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin yüksek oranda ilköğretim ve altı düzeyde eğitim gördükleri, düşük eğitim seviyesine sahip oldukları belirtilmektedir (Çalışkan, 2017; Çelik, 2015; Sevil vd., 2015). Eğitimin ahlak gelişimi ve ahlaki olgunluğun oluşması konusunda önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Ahlaki değerler, yargılar, düşünce ve davranışlar eğitim aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bireyler arasında oluşan ahlaki farklılıkları ise eğitim sayesinde azaltmak mümkündür. Ahlakın bir bilgi ve davranış olarak öğrenilmesi ömür boyu sürmekle birlikte ahlak eğitimi içinde büyüdüğümüz aile ile başlayıp okul yaşamı ile devam etmektedir (Şengün, 2018). Bu sebeple ahlaki olgunluğun eğitim ile yakından ilişkili olduğunu söylemek olasıdır.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun suç geçmişinin olduğu görülmektedir. Kişinin önceki suçluluk durumu yeniden suç işleme ihtimalini artıran önemli bir faktör olarak da gö-

rılmektedir (İğde, 2009). Suç, ahlaki ve insani değerlerden uzaklaşma ve sapma sorunu olarak belirtilmektedir. Ahlaki değerler, kişilerin güzel davranışlar ve huylar kazanması, uygunsuz ve kötü olarak bilinen huy ve davranışlardan uzak durmasına yardımcı olan değerler olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki değerler, hukuk tarafından sağlanmaya çalışılan adalet, özgürlük, emniyet, düzen, vicdan bütünlüğü, erdem, kötüden sakınma iyi olana yönelme, insan haysiyeti ve mülkiyeti korumayı içermektedir. Bu sebeple bireyin hukuka karşı saygılı olma, hukuku ihlal veya ihmâl etme durumunun ahlaki olgunluğu bağlamında oluştuğu belirtilmektedir (Bayraktutar, 2011). Suçlu davranışların önüne geçilmesi ve suç tekrarının önlenmesinde ahlaki değerlerin öğrenilmesinin önemli olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı ahlaki olgunluk kapsamında bu değerlerin benimsenmesinin suça yönelik davranışları önleyebileceğini rahatlıkla söylenebilir.

Katılımcıların bağımlılık durumlarına baktığımızda büyük bir çoğunluğunda alkol ve uyuşturucu madde kullanımının veya kullanım geçmişinin olduğu tespit edilmiştir. Halbuki katılımcılar kendilerini “bağımlı” olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Şiddet olayının yaşanmasında bazı katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde kullanımının da etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde şiddet davranışının gerçekleşmesinin nedenleri arasında alkol ve madde bağımlılığı da yer almaktadır (Tatlıhoğlu ve Küçükköse, 2015; Yetim ve Şahin). Saldırı, şiddet veya cinayet gibi suçlar sonucunda tutuklanan kişilerin tutuklandıklarında yasal açıdan sarhoş olarak kabul edilen bir durumda oldukları belirtilmektedir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012). Ahlaki olarak olgun bireyin ahlaki kural ve yasaları içselleştirerek kendisini zorlamadan bunlara uymakta olduğu bilinmektedir. Ahlaki bağlamda duygu ve düşüncelerin beraber işlenmesi sonucunda meydana gelen ahlaki davranışlar bireylerin ahlaki olgunlukları ile ilişkilendirilmektedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020). Davranışın isteyerek, benimsenerek ve inanılarak yapılması ahlaklı davranış olarak tanımlanmaktadır. Benimsenmeden, içselleştirmeden ve istemeden toplumsal ilke, kural ve yasalara uymak ahlaka uygun görülse de ahlaki davranış olarak adlandırılmamaktadır. Ahlak disiplini kabul edilen kıstaslara uyan davranışlar ahlaki, uymayan davranışlar ise ahlak dışı davranışlar olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak durma, bu

alışkanlıkları bırakma sürecinde ahlaki olgunluğun önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

Mağdurun yakınlık derecesine dair bilgiler kapsamında yoğun olarak mağdur kişilerin, katılımcıların şu an evli oldukları eşleri ve eski eşleri olduğuna dair bilgiler elde edilmiştir. Dünyada her üç kadından birini hayatının herhangi bir döneminde yakın partnerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kaldığı vurgulanmaktadır (Ünal ve Gülseren, 2020). Kadına yönelik şiddetin çoğunlukla aile bireyleri tarafından uygulandığı ve bu sebeple tekrarlanma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2009). Bu araştırmada elde edilen sonuca göre şiddet yüksek oranda aile içinde gerçekleşmektedir. Aile içi şiddetin yaşanmaması konusunda aile içi fonksiyonların yerine getirildiği ve aile üyeleri arasında doyumun gerçekleştiği sağlıklı bir aile yapısından bahsetmek mümkündür. Sağlıklı aile bireylerinin kendi aralarındaki iletişimlerinden memnun olduğu, çok az çatışma ve krizin bulunduğu, bu sorunlu anlarda kendilerini hızlı bir şekilde toparladıkları ve fonksiyonlarını iyi bir biçimde yerine getirdikleri belirtilmektedir. Sağlıklı ailelerde bireyler özerk ve olgun olup her şeyin sorumluluğunu üstlenebilir ve problemlerini kendi başlarına diğer aile bireylerine sıkıntı vermeden çözebilmektedirler. Sağlıklı aileler duygularını birbirleri ile paylaşır ve birbirlerinin duygularını anlayabilmektedirler. Bireysel farklılıklarını kabul eder ve hoşgörülü davranırlar. İlgi ve sevgiyle birbirlerine yaklaşır, işbirliği yaparlar ve problemlerini genelde demokratik biçimde çözerler. Aynı zamanda gerekli başa çıkma becerileri mevcut olup sağlıklı iletişim kurmaktadırlar (Özabacı ve Erkan, 2013; Nazlı, 2013). Yine evlilik öncesi dönemde olduğu gibi evlilik sürecinde de benlik ve benlik saygısı ilişkilerin olumlu bir biçimde sürdürülebilmesinde ciddi önem taşımaktadır (Solmuş, 2011).

Katılımcıların şiddet görme ve şiddete tanık olma durumuna yönelik bulgularda büyük bir çoğunluğunun şiddet gördüğü ve şiddete tanık olduğu ortaya çıkmıştır. Literatürde şiddet uygulayan erkeklerin geçmişte şiddete maruz kaldıkları ve tanık olduklarına ilişkin bulgular da yer almaktadır (Çelik, 2017; Öztürk, 2017; Yetim ve Şahin). Şiddete maruz kalma ve tanıklık etme durumunda şiddet davranışının öğrenilmesi sebebi ile sosyal öğrenme kuramından bahsetmek olasıdır. Sosyal öğrenme teorisinde gözlemin bireyi bilgilendirme rolü mevcuttur. İnsanlar çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlemleyip bunlardan

sonuçlara vararak, kendileri için yararlı olan davranış biçimlerini sergiledikleri sosyal öğrenme kuramcıları tarafından öne sürülmektedir (Bayrakçı, 2007). Çocuğun anne-babası, arkadaşları, akrabaları ya da öğretmenleri davranışın model alınması hususunda önem taşımaktadır (Nalbant, 2017). Sosyal öğrenme kuramı ahlaki düşünce şeklinin bireysel, çevresel ve davranışsal faktörler ile birlikte hareket etmesi sonucunda ahlaki davranışların meydana gelip gelmeme durumunu da ele almaktadır (Cesur, 2018). Bu bağlamda ahlaki davranışların içselleştirildiği yaşatıldığı aile ortamı ve çevrede büyüyen bireylerin şiddet gibi kötü davranışlar ve alışkanlıklardan mümkün merteye uzak kalacağı ve olumlu davranış örüntüleri sergileyebileceği sonucuna varılabilir.

Katılımcılardan olayın gelişim nedenine yönelik elde edilen bulgular çerçevesinde yaşanan bu olaylarda soruna yönelik çözüm odaklı davranışlarda bulunulmadığı, katılımcıların yaşanan karşı tarafı suçlayıcı ve yargılayıcı biçimde yaklaştıkları ve mağdurları suçlu olarak gördükleri söylenilebilir. Ayrıca katılımcıların şiddeti yalnızca fiziksel boyutu ile değerlendirdikleri, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerini göz ardı ettikleri düşünülmektedir. Olayın gelişimi ve şiddet uygulama nedenlerinin ilgili literatür ile benzer olduğu görülmektedir (Çelik, 2015; Sayar, 2015).

Katılımcıların vicdan ve pişmanlık durumlarına yönelik bulgular da, katılımcıların birçoğunun kendilerini hatalı görmedikleri ve bir şey yapmadıklarını düşündükleri söylenilebilir. Katılımcıların kendilerini haklı görme durumlarına ilişkin şiddeti algılama ve anlamlandırma durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü katılımcıların şiddet algısının “vurma davranışı” üzerinden şekillendiği görülmektedir. Vicdan ve pişmanlık, ahlaki olgunluk perspektifinde değerlendirildiğinde ahlaki ilkelerin bireyin vicdanında temellendiği ve bireyin iyi ve kötüyü ayırt etmesinde vicdanının etkili olduğu belirtilmektedir. Birey takındığı tutum ve davranışlarından dolayı vicdan azabı ve pişmanlık duyduğunda ise o davranışın ahlak dışı ve kötü bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı vicdan birey için bir ahlak rehberi niteliği taşımakta ve niyetlerine göre tutum ve davranışlarını yargılamaktadır (Şengün, 2018). Bundan dolayı ahlak olmadan sağlıklı bir vicdandan söz etmek oldukça güçtür. Bu hususta yaşanan şiddet olaylarının önüne geçilmesinde bireylerin davranışlarını ve tutumlarını vicdanen sorgulaması ve muhakeme etmeleri kaçınılmazdır.

Katılımcıların hatalı olduklarında özür dileme durumlarına yönelik bulgularında, hatalarını kabul eden az sayıda katılımcının olay özetinde özür dilediği, özür dileyemeseler bile gönül almaya çalıştıklarını beyan ettiklerini görüyoruz. Yaşanılan olaydan dolayı kendilerini hatalı görmeyen, pişmanlık duymayan katılımcılar da genel itibarıyla “hatalı olduğumda özür dilerim” şeklinde beyanlarda bulunmuşlardır. Aslında özür dileme davranışı kişinin yaşamında ahlaki değer olarak var olup bunu içselleştirdiği zaman tutum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağını göstergesi olarak kabul edilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek özür dilemek hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özürün ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir. Özür dilemek diğer bireylere de değer verildiğini ve saygılı olunması gerekliliğini göstermektedir (Mücahit, 2019). Katılımcıların özür dileme davranışına yönelik bulgularında genel olarak hatalarını kabul etmedikleri ve bu sebeple de özür dilemedikleri düşünülmektedir. Hatanın kabulünün sonucunda özür dilenmesi, sağlıklı aile içi iletişimin gerçekleşmesi, çatışmaların ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için süreç ahlaki olgunluğu zorunlu kılmaktadır.

Katılımcıların kendilerine yapılan kötülük karşısında intikam alma düşüncesi içinde olduğu görülmektedir. İntikam durumunda, hata olduğundan çok daha büyük algılanabilmekte ve suçun şiddeti oranında verilen tepki birbiri ile orantısız olabilmektedir. Affetmenin sınırlı olma ya da anlık öfkelenme durumlarının önüne geçtiği değerlendirilebilir (Adam Kurdaz, 2019). Aynı zamanda affetme ilişkilerde kaçınılmaz olabilen hatalar ya da çatışmalar sonucunda ilişkilerin düzelmesi ve onarılmasını kolaylaştırmaktadır. Affetmenin ahlaki olgunluk ile sıkı bir ilişkisi vardır. Ahlaki olgunluğa sahip kişilerin düşüncelerinde ve davranışlarında uyuma sahip oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden geldiğinde şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket edebilmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018; Tayşi, 2007). Araştırma bulgularından hareketle çoğu katılımcının affetme davranışının olmadığı görülmektedir. Bu durum da yine kadına şiddet olaylarının önlenmesinde ahlaki olgunluğun önemine işaret etmektedir.

Katılımcıların saygısızlık yapıldığında aynı şekilde davranma durumlarına yönelik bulgularda katılımcıların büyük bir kısmının ortamdan uzaklaşma ya da uyarıda bulunma şeklinde beyanda buldukları görülmektedir. Bu ifadelerden hareketle saygısızlık olarak adlandırdıkları durumlar karşısında eşleri ile aralarında çatışmaların ve şiddetin yaşandığı görülmekte, katılımcıların davranış ve söylemlerinin bu sebeple uyum içermediği düşünülmektedir. Saygısızlık karşısında sabır ve tahammül göstermek ahlaki açıdan önem taşımaktadır. Hoşgörü ahlak ilkelerine kaynak olabilecek bir disiplin şeklinde ele alınabilmektedir. Bundan dolayı hoşgörünün ilişkilerin onarılmasında veya kişilerin birbirlerine karşı saygılı olmaları gibi konularda birçok fayda sağladığı görülmektedir (Hemşinli, 2007; Yılmaz, 2004).

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulgularda bazı katılımcılar çokça empati kurduklarını, bazıları halden anladıklarını ve bazıları da kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmadıklarını ifade etmiştir. Literatüre baktığımızda şiddet uygulayan erkeklerin empati kurma yeteneğinin zayıf olduğu görülmektedir (Sevil vd., 2015; Subaşı ve Akın, 2003). Katılımcılar her ne kadar empati kurduklarını ifade etmiş olsalar da empatinin tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü sağlıklı ve doğru bir empatinin kurulması için belli aşamaların tümünün gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu aşamalardan ilki empati kuran kişi kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun bakış açısından olaylara bakmasıdır. İkincisi, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamamız gerektiğidir. Üçüncüsü ise, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anladığımızın ona ifade edilmesidir. Bu şekilde empati kurma süreci tamamlanmaktadır (Dökmen, 1987). Empatik iletişimin gerçekleşmesi için aynı zamanda diğer bireylerin ihtiyaç ve gereksinimlerine karşı duyarlı olmak gerekmektedir. Empatik iletişim bağlamında sorun yaşayan bireyin kendini başka bireylerin yerine koyabilme kapasitesinin düşük olduğu diğer bireylerin duygularını önemsemediği ve ilgi göstermediği belirtilmektedir (Kasapoğlu, 2006). Yaşanılan şiddet olaylarında katılımcıların sağlıklı ve doğru empati ile iletişim kuramadıkları ve yaşanan sorunun çözümünde şiddetin etken olduğu görülmektedir. Kişinin ahlaki olgunluk düzeyinin bir üst düzeye çıkmasında etkili olan unsurlardan biri de hiç şüphesiz bireyin empati kurma becerisidir. Bu beceri sayesinde birey toplumsal değerleri benimser ve içselleştirir. Diğer bireylerin duyguları, düşünceleri, endişeleri ve gereksinimlerini

kavrayabilir, onları oldukları gibi kabul edip saygı gösterebilir (Şengün, 2018). Bu bağlamda empati becerisinin gelişmesi konusunda ahlaki olgunluğun önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların karşılardaki kişilerin haklarına saygı gösterme hususuna yönelik bulgularda saygının karşılıklı olduğunu, anlayış göstermeye çalıştıklarını ve herkesin saygıyı hak ettiğini söyledikleri görülmektedir. Saygı gösterme faktörü ahlaki olgunluğun unsurlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Burada bireylerin değerli olduğu görüşü hakim olmakla beraber bireyler birbirlerine bağlı sosyal bir ağına parçası olduklarını bilmektedirler (Tekin, 2017). Ancak katılımcılar her ne kadar saygılı olduklarına ilişkin beyanda bulunmuş olsalar da kadına karşı şiddette bulunma davranışlarıyla diğer tutum ve davranışlarının tutarsız olduğunu göstermektedirler. Oysaki ahlaki olgunluğa sahip kişilerin sağduyularının yüksek olduğu, davranış ve düşüncelerinin uyumlu olduğu ve bu konuda çaba harcamayan kişiler oldukları bilinmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018). Ahlaki olgunluğun göstergeleri toplum tarafından kabul edilen değerlerin içselleştirilmesi, bireyin vicdanı ile bütünleştirilmesi ve böylece ahlaki değerlere aykırı olan düşünce ve davranışlarda bulunulmaması şeklinde belirtilmektedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020).

Sonuç

Geçmişte ve günümüzde bir sorun olarak varlığını sürdüren kadına yönelik şiddet önlenmesi gereken en önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Şiddetin bu boyutu toplumu ve onu oluşturan bireyleri derinden sarsmaktadır. Bu sorun özelinde hukuki yaptırımların uygulandığı, ilgili kurum ve kuruluşlarca çeşitli önlemlerin alındığı ve müdahale yöntemlerinin geliştirildiği bilinmektedir. Ancak bu çabalara rağmen kadına yönelik şiddet sorunu devam etmektedir. Genellikle aile, çevre ve medyadan öğrenilen şiddetin önlenmesi noktasında içinde bulunulan aile ortamı büyük bir paya sahiptir. Aile ortamı çocuğun davranışlarının şekillenmesi aşamasında büyük önem taşımaktadır. Ahlaki değerlerin bir arada bulunduğu aile ortamında bireyler tutum, düşünce ve davranışlar bağlamında uyum içinde hareket etmektedirler. Böylece ahlaki olgunluğun temelleri oluşturulmaktadır. Davranışların sonraki yıllarda biçimlenmesinde ise eğitim kurumlarının çabaları da ayrıca önemlidir. Ahlaki olgunlukta ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ve bu değerlerle bireyin uyum içinde hareket etmesi son derece mühim-

dir. Ahlak; vicdan, hoşgörü, saygı, sabır, affetme, özür dileme ve empati kurma gibi ortak değerleri içinde barındırmaktadır. Bu ortak değerlerin her biri bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde olumlu etkiye sahiptir. Ahlaki değerlerin benimsenmesinin bireyleri ahlaki olgunluklarının oluşması sürecine katkı sağlamakla birlikte onları suç teşkil edebilecek davranışlardan kaçınmaya ayrıca alkol ve madde kullanımı gibi kötü alışkanlıklardan da uzak tutmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda ahlaki olgunluğun şiddet ve saldırganlık gibi olumsuz davranışların yaşanmaması konusunda etkili olabileceği söylenebilir. Yapılan bu araştırmadan hareketle ahlaki olgunluk, şiddet uygulayan bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının olumlu yönde değişmesine katkı sağlayıcı ve kadına yönelik şiddeti önleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir. Veri toplama ve kullanma sürecine yönelik 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden alınan izinler sonucunda gerçekleştirilen bu araştırmanın; kadına yönelik şiddet uygulayan kişiler için ahlaki olgunluk kapsamında yapılacak olan araştırmalara, geliştirilecek olan müdahale yöntemlerine ve alınacak tedbirlere dair yararlı ve destekleyici veriler sunacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Adam Kurdaz, F.F. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının affetmek eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, (6)1, 32–42.
- Akyıldız, M. (2014). *Kadına yönelik şiddetle mücadelede bir model olarak şiddet önleme ve izleme merkezi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

- Aronson, E., Wilson, D. T., & Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve tolerans kavramlarına etimolojik açıdan analitik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 357–380.
- Aytar, F. A. G., & Tatlı, S. (2018). Bireylerin ahlaki olgunluk ve bağışlama istekliliğinin kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 207–223.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve din: Türkiye’de yardımlaşma ve dindarlık üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İz Yayıncılık.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198–210.
- Bayraktutar, M. (2011, Ekim). Suç önlemede dini ve ahlâki değerlerin rolü. Suç Önleme Sempozyumu. https://www.academia.edu/19578669/Suç_Önlemede_Dini_ve_Ahlaki_Değerlerin_Rolü
- Cesur, S. (2018). *Ahlâkın sosyal psikolojisi*. Pales Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Büyük felsefe sözlüğü*. Say Yayınları.
- Çalışkan, H. (2017). *Kadına yönelik şiddet belirleyicileri: Türkiye örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 218–233.
- Çalışkan, M. (2019). İstanbul’da kadına şiddet “kadına şiddet” ve “kadın cinayeti” vakalarına yönelik, nicel-nitel bir inceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 221-241. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.513032>
- Çelik, G. (2015). *Eşine şiddet uygulayan hükümlü erkeklerin özellikleri ve toplumsal cinsiyet algıları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, G. (2017). *Öldüren erkek(lik)ler eşine şiddet uygulamış cezaevindeki erkekler*. NotaBene Yayınları.
- Dökmen, Ü. (1987). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1-2), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Ekşi, H., Memur, H. N. K., Yalın, H. S., & Dinç, S. (2020). Sosyal mesafe ve maneviyat arasındaki ilişkide empati ve toplumsal baskınlığın aracı rolü: Suriyelilere yönelik karma bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(2), 257-276.
- Eroğlu, S. Y., & Karakuş, S. (2020). *Hakemlerin ahlaki olgunluk ve empati düzeylerinin karar verme stillerine etkisi*. Akademisyen Kitabevi.
- Hemşinli, H. (2007). *Din ve hoşgörü: İmkân ve sınırlılıklar-İslâm dini örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İğde, İ. (2009). *Mahkumları suça yönelten faktörler ve din anlayışları üzerine sosyolo-*

- jik bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması özet rapor*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kadir Has Üniversitesi. (2019). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019*. <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCCKAA2019%20Son7.pdf>
- Karal, D., & Aydemir, E. (2012). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet*. USAK Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2006). Empati ve sempati olgusuna vurgu yapan bazı ayetler. *Bilimname*, 1, 33–61. http://isamveri.org/pdfdrg/D02237/2006_10/2006_10_KASAPOGLUA.pdf
- Khirizad, B. (2016). *Transpersonel psikolojide affetmek* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, M. N. (2009). *Kadına yönelik şiddet: Sosyo-psikolojik arka plan, manevi boyut, hukuki yaptırımlar* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1, 1–7.
- Kula, N. (2015). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde dini değerlerin önemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 203–226.
- Lickona, T. E. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Limnili, G., & Özçakar, N. (2017). Farklı boyutlarıyla şiddet. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 9(2), 55–60.
- Mücahit, M. (2019). Ahlâki bir değer olarak özür dileme ve özür etiği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1189–1208. <https://doi.org/10.18505/cuid.619241>
- Nalbant, H. (2017). *Evlilik uyumunun yordayıcılarından ahlaki olgunluk ve değerler* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Nazlı, S. (2013). *Aile danışmanlığı*. Anı Yayıncılık.
- Özabacı, N., & Erkan, Z. (2013). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış*. Pegem Akademi.
- Öztürk, E. (2017). *Türkiye’de aile içi şiddet*. Gece Kitaplığı Yayınları.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15–34.
- Sayar, Ü. (2015). *Kadın cinayetleri: Eşlerine öldüren erkekler üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevil, Ü., Yanıkerem, E., Özkan, S., & Güneri, S. E. (Ed.). (2015). *Dünyada, Türkiye’de kadın ve şiddet*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Solmuş, T. (2011). *Çift, evlilik ve aile terapisi*. Doruk Yayıncılık.

- Subaşı, N., & Akın, A. (2003). *Kadına yönelik şiddet; nedenleri ve sonuçları*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Şengün, M. (2018). *Ahlaki olgunluk ahlak eğitiminde teori ve uygulama*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şengün, M., & Kaya, M. (2007). Ahlaki olgunluk ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(24), 51–64.
- Tarhan, N. (2017). *Toplum psikolojisi ve empati: Sosyal şizofreniden toplumsal empatiye*. Timaş Yayınları.
- Tatlıhoğlu, K., & Küçükköse, İ. (2015). Türkiye’de kadına yönelik şiddet: Nedenleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 194–209.
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, İ. (2017). Ahlaki olgunluk kavramı üzerine kuramsal bir çözümleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2275–2298.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Vicdan. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>
- Ünal, B., & Gülseren, L. (2020). Covid-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 89–94. <http://www.cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/kutuphane/Covid-19%20Pandemisinin%20Gorunmeyen%20Yuzu.pdf>
- Yanık A., Hanbaba, Z., Soygür, S., Ayaltı, B., & Doğan, M. (2014). Kadına yönelik şiddet davranışlarının değerlendirilmesi: Türkiye’den kanıt. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 104–111.
- Yetim, D., & Şahin, E. M. (2008). Aile hekimliğinde kadına yönelik şiddete yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2(2), 48–53.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, H. (2004). Hz. Peygamber’in eğitiminde bir ilke olarak hoşgörü. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 109–132.
- Zengin, M., & İçöz, E. A. (2018). Dini, felsefi, psikolojik boyutlarıyla vicdan ve değerler eğitimindeki yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 323–345. <https://doi.org/10.18498/amauiid.379279>